

ANNA KOMNENA'NIN ALEXIAD'INDA İSTANBUL SURDİŞI YERLEŞMELERİ

EXTRA-MURAL SETTLEMENTS OF İSTANBUL IN ANNA COMNENA'S ALEXIAD

Lale YILMAZ*

Özet

Alexiad'ın yazarı, Bizans İmparatoru Aleksios Komnenos'un kızı prenses Anna Komnena, yapıtında, yaşadığı dönemin olaylarını anlatır. Yapıtımparatora adanmıştır, bu nedenle Alexiad adını taşımaktadır. Alexiad, Anna Komnena'nın, imparatorun yönetim dönemi, 12. yüzyılın saray yaşamı, bu dönemdeki halklar ve savaflara ilişkin gözlemlerini içermektedir.

Anna Komnena'nın Alexiad'ında yer alan olayların geçtiği dini ve sivil mekanlar ile yerleşim yerlerinin günümüzdeki izlerinin sorgulandığı makale, İstanbul'un surdışı bölgesindeki yerleşmelere odaklanmıştır. Hebdomon (Bakırköy), Bathys Rhyax / Bathonea (Küçükçekmece), Athyras (Büyükçekmece), Khoiobakkhos (Çatalca), Skiza, Geranion, Dekatos, Aretas, Hireon yerleşmeleri konu alınmıştır. Alexiad'ın yanı sıra tarihsel kaynaklardaki kayıtlar ve yapılan güncel araştırmalar da dikkate alınmıştır.

Araştırmalar sonucunda günümüzde İstanbul'un surdışı bölgesinde, Alexiad'da adı geçen Bizans devrine ait az sayıda yerleşme belirlenebilmiş; yerleri belirlenemeyen diğerlerinin de çağdaş kent yapılaşmasında yok oldukları anlaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Bizans, İstanbul, surdışı, Alexiad, Anna Komnena

Abstract

The writer of Alexiad, daughter of the Byzantine Emperor Alexios Comnenos, Princess Anna Comnena, wrote about the events of her era in her book. This book is dedicated to the emperor, and therefore it is taken the name of Alexiad. The Anna Comnena's work contains observations about the era of the emperor's reign, 12th century palace life, peoples and wars of this era.

In this article it has been tried to determine the current projections of the religious and civil places and the settlements where events took place in Alexiad of Anna Comnena. The settlements of Istanbul extra-mural area are considered and Hebdomon (Bakırköy), Bathys Rhyax / Bathonea (Küçükçekmece), Athyras (Büyükçekmece), Khoiobakkhos (Çatalca), Skiza, Geranion, Dekatos, Aretas, Hireon are examined. In addition to Alexiad, the historical information about the settlements as well as the contemporary researches made have been taken into consideration.

As a result of the researches it is understood that only a small number of the settlements mentioned in Alexiad in the western part of Istanbul today can be identified and the other settlements are left in the structure of the modern city that can not be determined.

Keywords: Byzantine, İstanbul, extra-mural, Alexiad, Anna Comnena

* Dr., Sanat Tarihcisi. ♦ ORCID ID: 0000-0002-3767-6499 ♦ E-mail: laleyil@gmail.com

Anna Komnena 2 Aralık 1083 yılında Bizans İmparatoru Aleksios Komnenos ile imparatoriçe Eirene Komnena'nın kızı olarak doğdu. Anna sekiz yaşına geldiğinde önceki imparatoriçe Maria'nın oğlu ve tahtın yasal veliahdı olan Konstantinos Dukas ile nişanlandı. Gelecekte imparator ve imparatoriçe olmaları için düzenlenen bu nişan bozuldu ve imparator Aleksios Komnenos, oğlu Ioannes'i veliahtlığa atadı. Anna, 1097 yılında Nikephoros Bryennios ile evlendi. Bizans prensesi sarayda edebiyat, felsefe, tarih, coğrafya alanlarında öğrenim gördü.

İmparator Aleksios'un 1118 yılındaki ölümünün ardından Anna ile İmparatoriçe Eirene, imparatorluk tahtına Nikephoros Bryennios'un geçmesi için saray entrikalarıyla Ioannes Komnenos'a suikast düzenlediler ancak başarılı olamadılar. Ioannes Komnenos tahta geçti ve kızkardeşi Anna'yı sürgüne gönderdi. Nikephoros Bryennios ise yeni imparator Ioannes Komnenos ile çıktığı bir sefer sırasında hastalandı ve başkente dönüşünde yaşamını yitirdi. Alexiad'ın tamamlanmasının ise yıllar aldığı, Anna'nın, 1148 yılında, 65 yaşındayken de bu yapıt üzerinde çalıştığı belirlenmiştir. Anna Komnena'nın kesin ölüm tarihi bilinmemekle birlikte 1153 yılı olarak kabul edilmektedir.¹

Alexiad tarihsel kaynaklar arasında hem yazarının kimliği hem de kimi zaman öznel nitelik taşıyan içerik aktarımı bakımından özgün bir yere sahiptir. Yapıt, farklı bir okuma biçimi izlendiğinde yerleşmelere, yer adlarına ve yapılara ilişkin izlenim ve bilgilerin günümüz kent yapısıyla koşt, benzer ve ayrılan yönlerini değerlendirilebilme olanağını sunmaktadır. Makalede; Alexiad'ı, günümüz çağdaş kent varlığıyla karşıtlık veya benzerlik oluşturan arkeolojik ve coğrafi katmanların kanıtlarına ulaşmayı amaç edinen bir okuma ve yorumlama biçimi gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. (*Harita 1*)

Hebdomon / Hebdemon (Bakırköy)

Hebdomon / Hebdemon adı tarihsel kayıtlarda sıklıkla geçmektedir. 20. yüzyılın başlarında Roma ve Bizans devirlerine ait yapı kalıntıları belirlenmiş surdışı yerleşmelerin başında gelmektedir. Bugün Bakırköy ilçesi sınırları içindedir. Hebdomon / Hebdemon sözcüğü “yedinci” anlamını taşımaktadır. Yerleşmeye, Divanyolu ile Yerebatan Caddesi'nin birleştiği köşedeki Milion anıtının belirlediği “sıfır kilometreden” başlayan ana cadde Via Egnatia üzerinde yedinci kilometrede bulunduğu için bu ad verilmiştir.² (*Harita 2*)

Hebdomon, ana kentin batısındaki vadiye bakan Kampos adında askeri bir bölge olarak kurulmuştur. Janin, bu yerleşmenin Roma'dan örnek alınmış bir askeri üs, Campus Tribunalis olduğunu, Trakya bölgesi ordularının burada toplandığını ve hazırlandığını belirtmiştir. (*Harita 3*) 4-10. yüzyıl arasında bazı Bizans imparatorlarının taç giyme törenlerinin Hebdomon'da düzenlendiği bilinmekteydi.³ Bu törenler 5-6. yüzyıllarda Hipodrom'a taşınmıştır.⁴

1 Umar, 1996, 5-6; Encyclopædia Britannica.

2 Demangel, 1945, 5; Tuna, 2000, 18; Åhfeldt, 2013.

3 Janin, 1964, 447.

4 Acara, 1998, 185.

Harita 1:

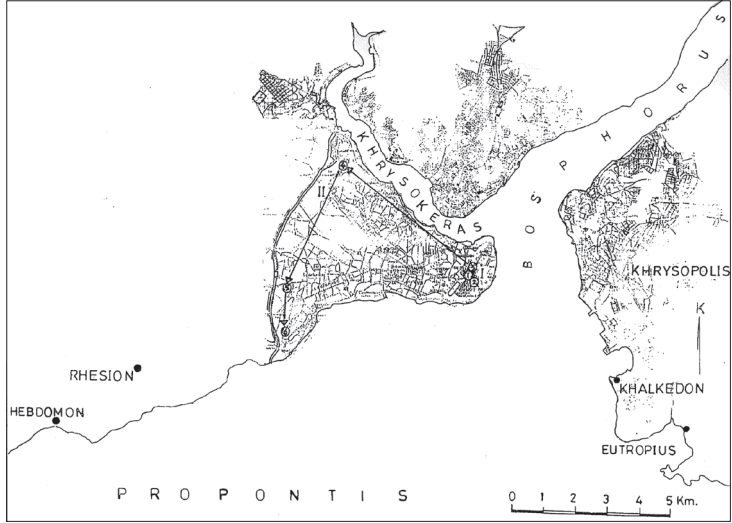
İstanbul Haritası

(<https://sehirharitasi.ibb.gov.tr>) (Erişim: 14.03.2017)

Harita 2:

İstanbul'un
suriçi bölgesi ve
surdışında Rhesion
ve Hebdomon.
(Düzgüner, 2004, 15.)

İmparator Valens, Hebdomon'da bir saray ve bir liman inşa ettirmiştir. Hagios Theologos Ioannes Evangelista (İncil yazarı Aziz Yahya) Kilisesi (4. yüzyıl), Vaftizci Yahya'ya ait kafatası rölikesinin korunduğu Hagios Ioannes Prodromos (Vaftizci Yahya) Kilisesi (391), Peygamber Samuel Kilisesi (411), Hagia Theodote Kilisesi, Hagios Vincent ile Victor Kilisesi, Hagios Menas ile Meneus Kilisesi, Çocuk Azizler Kilisesi, Benjamin, Benius ve Bineus'a adanmış bir şapel⁵, Hebdomon'da inşa edilen dini yapılarıdır. Hagia Theodote Kilisesi'nin Hebdomon'da bulunduğu Prokopius tarafından da kaydedilmiştir. Prokopius'a göre; bu yapı İmparator Iustinus'un egemenliği sırasında

⁵ Janin, 1964, 446.

Harita 3: Hebdomon (Makriköy) ve çevresi. (Demangel, 1945, 6.)

yeğeni ve geleceğin imparatoru Iustinianos tarafından yaptırılmıştır. Hagios Menas ve Hagios Menanos adlı din şehitlerine adanmış bir kilise de Iustinianos'un imparatorluk döneminde yaptırılmıştır.⁶

Hebdomon'da iki sayfiye sarayı olduğu kaydedilmiştir. Bu saraylardan ilki Magnaura veya Eudomon olarak adlandırılır. İmparator I. Constantinus veya oğlu II. Constantinus tarafından saray halkı için yaptırılmıştır. Yapı, *pentapirgion* (beş kuleli) olarak tanımlanır. Yazlık saray, elçi ve konukların kabulü için de kullanılmıştır. Sarayın konumu, günümüzdeki marinanın batısı olarak belirlenebilmiştir. Saray kalıntıları günümüzde yok olmuştur ancak saraya ait olan sarnıç belirlenebilmiştir. Diğer saray ise Secundianai (Iucundianae) Sarayı idi. Saray, II. Theodosius tarafından yaptırılmış bir sahil sarayıdır.⁷ İmparator I. Iustinianus döneminde Iucundianae Sahil Sarayı ve Vaftizci Yahya Kilisesi yeniden yaptırılır. Malalas, Secundianai (Iucundianae) Sarayı yakınlarındaki limanın boşaltılıp temizlendiğini kaydetmiştir.⁸ İmparator I. Iustinianus'un bu sarayı sıklıkla kullandığı ve kanun kitabı *Corpus Iuris Civilis*'i bu sarayda hazırladığı Prokopius tarafından kaydedilmiştir.⁹

6 Procopius, 1994, 31, 39.

7 Kongaz, 2011, 132, 134.

8 Malalas, 1986, 293.

9 Kongaz, 2011, 134.

Arap istilasının ardından ise İmparator I. Basileios (867-886) tarafından Aziz Yahya (Havari-İncil Yazarı) ve Vaftizci Yahya'ya adanmış kiliseler yeniden inşa ettirilir.¹⁰ İmparator II. Basileios'un mezarının da bulunduğu yapı yine aynı imparatorun döneminde bir manastıra dönüştürülür. Yapının himayesi ise Nikephoritzes'e ve onun ardından VII. Michael'in eşi İmparatoriçe Maria'ya bırakılmıştır. Yapının Latin İstilas döneminde 1260'lı yıllarda yıkıntı durumunda olduğu kaydedilmiştir.¹¹

Hebdomon'a İmparator II. Basileios'un da önem verdiği anlaşılmaktadır. Örneğin İmparator II. Basileios'un keşiş toplulukları yerleştirdiği tapınaklar arasında burada bulunan Hagios Ioannes Evangelista (İncil Yazarı Aziz Yahya) Kilisesi de bulunmaktadır. Bu yöntem, kiliseye bağlı olanların sayısının artmasını ve kilisenin varlığını sürdürmesini sağlamaktaydı.¹² Ayrıca İmparator II. Basileios'un (976-1025) gömülmeyi seçtiği Hebdomon Manastırı da Petrion ve Myrelaion manastırları gibi imparatorluk *sekretonu* (bir kurumun idari bölümü) olarak kurulmuş ve buraya çok sayıda mülk bağlanmıştı.¹³ II. Basileios'un mezar anıtında "savaş alanında katlandığı sıkıntıların ardından yedinci gün burada (Hebdomon'da) dinlenmeye çekildiği" yazmaktadır.¹⁴ Bizans imparatorlarının önem vererek köşkler, hamamlar, bahçeler ve havuzlar inşa ettiği Hebdomon, Latin İstilas'ının gerçekleştiği 13. yüzyılda yıkık ve terk edilmiş bir yerleşmeye dönüşmüştür. Bizans devrinin sonlarında *Makro Hori* (Uzun Köy), *Makri Köy* (Uzak Köy) adlarını almıştır.¹⁵ Alexiad'da yerleşme sadece Hebdomon adıyla geçmektedir. Bu nedenle yerleşmeye ait diğer adların daha geç devirlerde kullanılmaya başlandığı açıktır.

Anna Komnena, Hebdomon'daki Hagios Ioannes Evangelista (İncil Yazarı Aziz Yahya) Kilisesi için şöyle yazmıştır:

"Patrik Kosmas, Tanrı ile konuşmuş (Theologos) Ioannes'in anma gününü, Hebdomon'da bulunan ve onun adını taşıyan kilisede kutlayarak dinsel töreni yönettikten sonra, Patriklik tahtında 5 yıl ve 9 ay süreyle bulunmuş iken, Patriklik görevini bıraktı ve Kallios Manastırı'na çekildi."¹⁶

Kallios Manastırı'nın günümüzdeki yeri belirlenememiştir.

Hebdomon'un yerleşme alanı 20. yüzyılın başlarında 1914 ve 1921 yıllarında yapılan araştırmalar ile belirlenmiştir. Fildamı Sarnıcı (5-6. yüzyıl), sözü edilen Bizans askeri kampının bulunduğu Veliefendi Hipodromu yakınlarında ayakta kalmış tek yapıdır. Azize ait kafatası röliklerinin saklandığı Hagios Ioannes Prodromos (Vaftizci

10 Glück, 1920, 29-30, 38-41.

11 Mango, 1991, 907.

12 Magdalino, 2012, 105, 98.

13 Magdalino, 2012, 99, 105-106; Oikonomides, 2002, 1007.

14 Lauxterman, 2003, 211.

15 Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 1993a, 555.

16 Anna Komnena, 1996, 104.

Resim 1:

Hebdomon'daki Hagios
Ioannes Prodromos
(Vaftizci Yahya)
Kilisesi.

(Demangel, 1945, 13.)

Yahya) Kilisesi, İstanbul Caddesi'nde günümüzde yıkılmış olan eski SSK Hastanesi'nin bulunduğu alanda idi. (*Resim 1*) Bu önemli yapı İstanbul'un işgal yıllarında 1921'de Fransız general Charpy tarafından temizletilmiş, İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nden Theodor Makridi Bey, kazı komiserliğini gerçekleştirmiştir¹⁷. Günümüzde söz konusu alanda gerçekleştirilen ikinci dönem yapılaşma, kalıntıların belirlenmesi olasılığını tamamen ortadan kaldırmıştır.

Bathys Rhyax / Bathonea (Küçükçekmece çevresi)

Bathys Rhyax, günümüzde Küçükçekmece çevresinde yer alan bir Bizans yerleşmesine işaret etmektedir. Bathys Rhyax sözcükleri "derin akarsu/dere"¹⁸ anlamını taşımaktadır. Ancak Küçükçekmece'nin yüksek kesimlerinde, en erkeni İÖ 2. yüzyıla dayanan tarihsel kaynaklara göre, Regium veya Region¹⁹ adını taşıyan bir yerleşme bulunmaktaydı. Küçükçekmece Gölü'nün güneydoğusundaki Rhegion olarak adlandırılan yerleşme Via Egnatia üzerinde bir yol istasyonu²⁰ olarak tanımlanmıştır. Roma Devri'nde imparatorluk içindeki yerlerin uzaklıklarını bildiren *Tabula Peutingeriana*'da başkent 12 mil batısında Regium gösterilmektedir. Million anıtından başlayarak 18. kilometrede Küçükçekmece dolaylarına ulaşılır.²¹ Bu bölgede erken dönem çalışmalar A. Ogan ve A. Müfid Mansel tarafından gerçekleştirilmiştir. Söz konusu kazı çalışmalarında sur, hamam, kilise ve sivil mimariye ait yapı kalıntıları²² ortaya çıkarılmıştır.

Küçükçekmece'de yerleşmenin tarihine ilişkin önemli buluntular olan liman ve apsizli yapı gibi mimari kalıntılar (*Resim 2*), Aydıngün ve ekibi tarafından 2008 yılın-

17 Tuna, 24, 2000.

18 Janin, 1964, 444.

19 Aksel, 1993, 156.

20 Sayar, 2012, 71; Åhfeldt, 2013.

21 Eyice, 1978, 57-67.

22 Ogan ve Mansel, 1942, 1-18.

da başlayan çalışmalarla²³ belirlenmiştir. Küçükçekmece'de ve Büyükçekmece'de lagün gölleri içinde yapılan sualtı araştırmalarında liman, taş iskele, liman yolları gibi yapı kalıntıları ortaya çıkarılmıştır. Küçükçekmece'de aynı alanda Bathys Rhyax / Bathonea adıyla belirlenen ve tanımlanan yerleşmede kazı çalışmaları 2009 yılında başlamıştır.²⁴ (Resim 3) Bathonea'da 4. yüzyıla ait oktagon bir yapı, 4-7. yüzyıllara ait manastıra ait kilise veya martyrion olduğu düşünülen yapı kalıntısı²⁵ yerleşmenin Bizans devrine ait görünümüne ilişkin kanıtlardır. Bathonea'nın 11. yüzyılda gerçekleşen deprem nedeniyle büyük oranda terk edildiği, 1204 Latin İstilası ile yerleşmenin tamamen sona erdiği belirlenmiştir.²⁶

Resim 2: Küçükçekmece'deki Apsisli Yapı.
(Aydıngün ve Bilgili, 2015, 381.)

Küçükçekmece'nin tarihsel adlarıyla ilgili pek çok kanıt ileri sürülmüştür. Silivri'de ortaya çıkarılan bir yazıtta "Bathynias" sözcüğünün geçtiği belirlenmiştir. İstanbul Arkeoloji Müzeleri koleksiyonunda bir lahit üzerinde "Bathonealı Rufus'un oğlu Damas" yazıtı yer almaktadır. Hermitage Müzesi'ndeki mine işi plaka üzerinde "Aziz Theodore Bathys Rhyax" yazıtı bulunmaktadır. Tüm bu buluntular Eyice'nin öne sürdüğü Bathynias (Derin Dere) yanındaki Bathonea ve Bathys Rhyax²⁷ yerleşmesine ilişkin kanıtlar olarak sunulmuştur. Tekin'e göre ise Bathonea bir coğrafi ad değil, demografik bir tanımdır. Bu görüşe göre toplumsal bir sınıfın (*hekatostys*) ifadesi olan Bathonea'nın bir yer adı olamayacağı ve söz konusu arkeolojik kalıntıların Rhegion ile ilişkili olabileceği öne sürülür.²⁸

Alexiad'da Küçükçekmece civarı, Bathys Rhyax adıyla geçmektedir. Umar'a göre Bathys Rhyax (Derin Dere) kaynaklarda Bathynias olarak geçen ve Küçükçekmece'ye dökülen Sazlı Dere'dir. Eyice ise bu akarsuyun Derin Dere adını almasının göle dökülen derenin çukur bir vadi içinden akması yüzünden olabileceğini veya bu adı Yarımburgaz mağaraları yakınlarında bulunan su kaynaklarından alabileceğini belirtir.²⁹ Anna Komnena'nın İskit olarak adlandırdığı Peçeneklerin istilalarını anlattığı bölümlerde Küçükçekmece ve çevresi için sadece Bathys Rhyax adı kullanılmıştır.

23 Aydıngün, 2009, 273-288; Aydıngün ve Bilgili, 2015, 379.

24 Aydıngün, 2017a, 369-390.

25 Aydıngün, 2015, 26-31.

26 Aydıngün, 2017b, 371-388.

27 Aydıngün ve Bilgili, 2015, 379; Aydıngün, 2017b, 371-388.

28 Tekin, 2009, 90-93.

29 Eyice, 1978, 57-67.

[İskitler / Peçenekler] “Üstelik batıda, birçok yerde küçük hisarları zaptttiler ve Kentlerin Kraliçesi’nin yakınında bulunan büyük kasabaları da esirgemediler; böylece çok büyük din şehidi Theodoros Tyron onuruna yapılmış bir kilisesi olan Bathys Rhyax denen yere vardılar. Orada her gün Ermişten yakarıda bulunmak üzere [İstanbul’dan oraya yürüyen] pek çok kişi kiliseye giderdi; her Pazar dindar kişiler alay alay bu kiliseye gelir, kimi kilisenin çevresinde, kimi ön avlusunda kimi bodrumunda, gece gündüz orada kalırdı.”³⁰

Burada, Anna Komnena’nın, varlığından ve öneminden söz ettiği Hagios Theodoros Tyron’a adanmış kilisenin Bathys Rhyax’ta olabileceğini Janin, yine Alexiad’ı kaynak göstererek kaydetmiştir.³¹ Küçükçekmece’de II. Kazı Alanı’nda kalıntıları bulunan bazilikal yapı ve yanında yer alan sekizgen martyrionun sözü edilen Hagios Theodoros Tyron’a³² adanmış olup olmadığı henüz kanıtlanamamıştır. Küçükçekmece’de sürdürülen sistemli kazı çalışmaları tüm bölgenin tarihini aydınlatması konusunda önem taşımaktadır.

Athyras / Athyra (Büyükçekmece)

Surduşında bulunan yerleşmelerden bir diğeri günümüzde Büyükçekmece olarak adlandırılan *Athyras*’tır.³³ Büyükçekmece Koyu’nun göle yakın olan batı kesiminde, Küçükçekmece’nin karşısında, Mimarşinan adıyla anılan yerleşme, Bizans kaynaklarında Atira veya Atirus³⁴ olarak geçen yerleşmedir. Burada Bizans Devri’nde kullanışlı bir liman bulunduğu bilinmektedir.³⁵ (Bk. *Harita 4*)

Athyras, Trakya’da Selymbria (Silivri) ile İstanbul arasındaki Çekmece akarsuyunun eski adıdır. Bu sözcük Rumca “*kapısı / kapağı olmayan*” anlamını taşır. Athyra(s) adı Çekmece Gölü’ne ve buradaki yerleşime işaret etmektedir. Umar, burada aynı isimde bir piskoposluk yerleşimi bulunduğunu belirtmiştir.³⁶

Alexiad’da, İskit (Peçenek) ve Bizans kuvvetleri arasındaki çarpışmanın konu alındığı bölümde, orduların Çatalca yakınlarındaki Melas (Karasu) Çayı’na doğru ilerledikleri anlatılmıştır: “(İmparator) *silahlarını alır, göl yakınındaki* (Büyükçekmece’ye bakan) *kapıdan dışarıya çıkar...*”³⁷ Bu kayıttan, Büyükçekmece’de göle açılan bir sur kapısı olduğu anlaşılmaktadır. Alexiad’ın diğeri bir bölümünde ise Athyra şöyle kaydedilmiştir:

30 Anna Komnena, 1996, 248.

31 Janin, 1964, 444.

32 Aydıngün, 2017, 371-388.

33 Ähfeldt, 2013.

34 Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 1993b, 355.

35 Graauw, 2014, 109.

36 Umar, 1993, 133.

37 Anna Komnena, 1996, 245.

“İmparator, Athyra'dan Phileas'a³⁸ kadar -bu Karadeniz kıyısında bir yerdire- yardımcı asker birliklerinin subaylarıyla birlikte, atlı bölükler halinde dizi dizi konuşlandırılmasını buyurdu.”³⁹

Limanın geç dönemlere kadar kullanıldığı bilgisi, tarihsel kayıtlarda yer almıştır. 1432-1433 yılları arasında Konstantinopolis ziyaretini yayımlayan seyyah Bertrandon de la Broquiére, Athyra Limanı'nı “büyük ve iyi yapılmış bir liman”⁴⁰ olarak tanımlamıştır. 2007-2015 yılları arasında bölgede yapılan yüzey araştırmalarında göl ile lagün hattının iç kıyılarında Helenistik yerleşme Athyra'ya ait antik liman seti, mimari kalıntılar ve mezar stellerine rastlanmış, seramik ve sikke buluntularıyla⁴¹ yerleşmenin varlığı desteklenmiştir. Bu veriler ışığında Helenistik yerleşmenin Bizans Devri'nde de kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Khoirobakkhoi (Çatalca)

Çatalca'da erken devirlerden başlayarak yerleşmeler var olmuştur. Işıltan, Niketas Khoniates'in Historia'sında *Khoirobakkhos*⁴² olarak geçen kasabanın Çatalca olduğunu kaydetmiştir. Niketas, Khoirobakkhos adıyla aslında Çatalca Ovası'nı işaret etmiştir. Ovanın ortasından Melas Çayı'nın aktığını kaydetmiştir. Söz konusu akarsu şimdi Melas adının Rumca 'esmer, kara' anlamıyla aynı şekilde Türkçe'ye geçmesiyle Karasu olarak adlandırılmaktadır. Bu akarsu Büyükçekmece'ye dökülür. Çatalca'nın erken devirden kaynaklanan, Ortaçağ'da da kullanılan adının ise Matrai⁴³ olduğu belirlenmiştir. Ancak Alexiad'da Matrai adı yerine Khoirobakkhoi adı geçmektedir:

“İmparator Alexios, İskit beylerinin birliklerinin bir bölümünü Khoirobakkhoi'ye karşı göndermek üzere ayırmış bulduklarını ve onların varışının beklenmekte olduğunu öğrenince (...) gün doğar doğmaz yola çıktı.”⁴⁴

Alexiad'da Çatalca'nın askeri bir bölge olduğunu belirten bölüm ise şöyledir:

“[İmparator] Ertesi gün Selanik'e gitmek üzere yola koyuldu; Khoirbakkhoi'ye varınca, Ioannes Taronites'i oraya garnizon komutanı olarak atadı.”⁴⁵

Çatalca (Khoirobakkhoi), İmparator'a suikast planlayan Aaron'un annesinin sürgün edildiği yer⁴⁶ olarak da Alexiad'da yer almıştır.

38 Adı geçen Phileas ise Karadeniz kıyısındaki Karaburun olarak belirlenmiştir. Bk. Anna Komnena, 1996, 245.

39 Anna Komnena, 1996, 314.

40 Schefer, 2000, 228.

41 Aydıngün, 2017, 369-390.

42 Khoniates, 1995, 42.

43 Umar, 1996, 243.

44 Anna Komnena, 1996, 243-244.

45 Anna Komnena, 1996, 390.

46 Anna Komnena, 1996, 393.

Resim 3:
Küçükçekmece
havzası kazı alanı.
(Uydu görüntüsü.)
(Aydın, 2017b, 384.)

Khoirobakkhoi adı diğer tarihsel kaynaklarda da geçmektedir. Örneğin 7 Eylül 1147 tarihinde Alman birliklerinin ordugah kurdukları yer olarak kaydedilmiştir. Khoirobakkhoi, Alman din adamı ve tarihçi Otto of Freising'in *Gesta Friderici Imperatoris* adlı yapıtında Trakya'da Selymbria (Silivri) yakınlarında Cherevach⁴⁷ adında bir kasaba olarak tanımlanmıştır. Cherevach, günümüzde kullanılan Çatalca adının kaynağı olarak kabul edilebilir.

Anna Komnena, *Alexiad*'da, Çatalca'da bir kale yapısının bulunduğunu kaydetmiştir:

“İmparator hemen dosdoğru Khoirobakkhoi'ye (Çatalca) geçti; hisara girince, onun kapılarını kapattı ve anahtarlarına kendisi el koydu. (...) Gün doğumunda beklenen İskitler de geldiler ve Çatalca Kalesi'ne bitişik yükselti üzerinde konakladılar.”⁴⁸

Çatalca Kalesi ile ilgili olarak tarihi kaynaklarda bilgi bulunmaması ve surlarda kitabe rastlanmamış olması nedeniyle yapı kalıntılarında hareketle tarihlendirme yapılmıştır. Kale, kuzey ve batı kalıntılara göre dörtgen biçimlidir. Kalenin kuzey cephesindeki kalıntılar, inşaa tekniği ve malzeme bakımından Orta Bizans Dönemi'ne ait olduğu öne sürülmüştür. Kalenin doğu surlarında tuğla kullanılmaması ve harç tekniği nedeniyle Paleologos Dönemi'ne tarihlendirilmiştir.⁴⁹

Çatalca'da günümüze ulaşan kalıntılarının varlığıyla tarihsel kaynaklarda geçen yerleşmenin konumu belirlenebilmiştir.

47 Hendy, 1985, 65.

48 Anna Komnena, 1996, 244.

49 Dirimtekin, 1963, 41-43.

Harita 4:
İstanbul surdışı
Bizans Devri
yerleşmeleri.
(Åhfeldt, 2013.)

Skiza

Skiza surdışında bulunduğu anlaşılan ancak konumu kesin olarak belirlenememiş bir yerleşmedir. Alexiad'da ordugah olarak kurulduğu kaydedilmiştir:

“Ordu Athyra'ya [Büyükçekmece] varınca konakladılar; ertesi gün oradan ayrıldılar ve Trakya'da bir köy olan Skiza'ya ulaştılar, bu yerde ordugah kurdular.”⁵⁰

Umar'a göre Skiza köyü, Büyükçekmece ve Küçükçekmece'ye 7 km uzaklıktaki Eskinoz, günümüzdeki adıyla Esenyurt'tur. Skiza, Alexiad'da “*Trakya'da bir köy*” olarak tanımlanmasıyla muğlak bir biçimde surdışının batısına işaret etmektedir. Günümüzdeki Esenyurt ilçesi ile Büyükçekmece arası yaklaşık 12 km olarak ölçülmektedir. 2011 yılında Sayar tarafından gerçekleştirilen yüzey araştırmasında Küçükçekmece Gölü'nün kuzeyinde, günümüzde Altınşehir olarak adlandırılan yerde, surlarla çevrili olan bir kalıntı belirlenmiştir. Bu mevkinin Ortaçağ kaynaklarında *Şiza* (Skyza?)⁵¹ adıyla geçen yer olabileceği öne sürülmüştür.

Geranion

Alexiad'da *Geranion*, surdışında yer alan bir kasaba olarak tanımlanmıştır. Bu kasabanın dışında bir ordugah kurulduğu belirtilmiştir:

“İmparator (...) birinci ‘*taşınmaz mallarda vergilendirme değeri biçme dönemi*’nin 1 Kasım'ında, yanında kendi kan hısımlarından oluşan az sayıda kişiyle, Byzantion'dan ayrıldı ve Geranion kasabası dışında kurulmuş mor İmparatorluk otağına vardı.”

Umar'a göre *Geranion*, Helen dilinde *-ion* ekinin yer belirtmesine istinaden, *Geranos yeri* veya *Turna Kuşu yeri* anlamını taşımaktadır.⁵²

50 Anna Komnena, 1996, 78.

51 Sayar, 2012, 71.

52 Anna Komnena, 1996, 389.

Geranion, aynı zamanda Bizans donanmasına ait dromon gemilerinde, düşman gemilerine büyük hasar vermeye yönelik olarak kullanılan, ahşap malzemeden tasarlanmış bir silah adıdır.⁵³ Bu bakımdan Yunanca’da “geranion” ve İngilizce’de “crane” (*vinç* ve *turna kuşu*) sözcüklerinin aynı anlamları taşıması dikkate değerdir. Yerleşmenin, sözü edilen donanma silahının üretim veya depolama yeri olarak kullanıldığı ve bu durumun yer adının oluşumunu etkilediği düşünülebilse de, yerleşmenin günümüzdeki konumu kesin olarak belirlenememiştir.

Dekatos

Dekatos, adı yazılı kaynaklarda fazla geçmeyen bir yerleşmedir. Ancak konumu çeşitli veriler hesaplanarak belirlenebilmektedir. Alexiad’da şöyle kaydedilmiştir:

“[İskitler] Kentlerin Kraliçesinin surlarının yaklaşık 6 stadia uzağında bulunan ve taşıdığı adı sanırım bu konumuna borçlu olan Dekatos’a kadar ilerlediler”⁵⁴

Umar, bu yerleşmenin uzaklığını Milion anıtından başlayarak 6 stadion, yani 10 mil (16 km) olarak hesaplamıştır. Dekatos sözcüğü *onuncu*⁵⁵ anlamına gelmektedir. Janin ise Dekatos’un Hebdomon (Bakırköy) ile Rhegion (Küçükçekmece) arasında yer aldığı ve bu yerleşmenin Saint Stratonice Kilisesi’ne sahip olduğunu kaydetmiştir.⁵⁶ Ancak bu bilgi tartışmalıdır. Theophanes’in kayıtlarına göre Stratonikos ve Kallikos kiliseleri Region’da (Küçükçekmece) inşa edilmiş ve 6. yüzyıl ortalarında deprem nedeniyle yıkılmıştır.⁵⁷ E. Mamboury’nin çalışmalarına dayanılarak Rhegium sur kapısı yakınında inşa edilen kilisenin S. Stratonice veya Kallinikos⁵⁸ adını taşıdığı belirtilmiştir. İstanbul kara surlarında günümüzde Yeni Mevlanakapı olarak adlandırılan sur kapısı Küçükçekmece yönünü işaret eden Rhegium adını taşımaktaydı. Bu nedenle Janin’in söz ettiği S. Stratonice Kilisesi’nin günümüzde Yeşilköy olarak adlandırılan Dekatos’daki kilise ile bağlantısının bulunmadığı anlaşılmaktadır.

Hebdomon adının “yedinci” anlamını taşıması gibi, hemen yakınındaki Dekatos’un “onuncu” anlamına gelen bu adı taşıması olağandır. Söz konusu yerleşim surdışı batı kıyılarında Hebdomon (Bakırköy) yakınlarındaki Yeşilköy semti yakınlarıdır. Günümüzde Yeşilköy’ün İstanbul merkezine olan uzaklığı 17 km olarak belirlenmiştir. Bakırköy kıyı şeridi izlendiğinde Yeşilköy ve civarının Dekatos⁵⁹ olduğu ortaya çıkmaktadır. Ancak yerleşme 1924 yılına kadar Ayastefanos (Hagios Stephanos – St.

53 Konstam, 2015, 41.

54 Anna Komnena, 1996, 244.

55 Anna Komnena, 1996, 244; Bible Hub.

56 Janin, 1964, 445.

57 Eyice, 1978, 63-64; Aksel, 1993, 156.

58 Philippides ve Hanak, 2011, 322.

59 Åhfeldt, 2013.

Etienne)⁶⁰ adıyla anılmaktaydı. Türkçe'ye Ayastefanos olarak geçmiş olan yerleşme, aynı adlı Aziz'e adanmış Rum Ortodoks Kilisesi ile tanınmaktaydı.

Aretas

Aretas, Alexiad'da geçen ancak günümüzdeki konumu tartışmalı olan bir surdışı yerleşmesidir. Alexiad'da şöyle kaydedilmiştir:

“Komnenoslar oradan⁶¹ ileriye gidip Aretas denen yeri hemen ele geçirdiler. Bu yer kentin yakınındadır. Ovadan yükselmiştir ve aşağısında durup da oraya bakanlara bir tepe imiş gibi görünür; öyle bir tepe ki yanlarından biri denize doğru, diğeri Byzantion'a (İstanbul) doğru inerek uzanıyor; diğeri ikisi kuzey yanı ile batı yanı ise her rüzgara açık. Sürekli olarak akan duru ve içilir bir suyu vardır ama tümüyle bitki örtüsünden yoksun ağaçsızdır. (...) Romanos Diogenes orada kısa süreli yazlık kalışlar için İmparatorlara layık pek gösterişli konutlar yaptırmıştı.”⁶²

Romanos Diogenes'in yaptırdığı sarayın Anna Komnena'nın yazdıklarından hareketle Topkapı'da Davutpaşa mevkiinde olduğu öne sürülmüştür. Ancak sarayın denize inen bir yamaçta olduğunun belirtilmesi bu görüşü geçerli kılmamıştır. Bu sarayın Haznedar Çiftliği'ne hakim bir yamaçta olabileceği Janin tarafından belirtilmiştir.⁶³ 1950'li yıllarda burada bulunan ve yok edilen mermer mimari parçalar sarayın yeri konusunda fikir vermektedir. Eyice'nin, Büyükçekmece'ye ulaşan yolun sağında yer alan Bizans yapı kalıntısının Diogenes'in sarayı olabileceği yönündeki görüşü,⁶⁴ Aretas yerleşmesinin Athyra (Büyükçekmece) olarak yeniden değerlendirilmesine yol açmaktadır.

Anna Komnena'nın kayıtlarından göre, söz konusu yerleşmenin imparatorluk konutları bulunan, deniz ve kara yönlerine uzanan yamaçlara sahip bir tepe olduğu anlaşılmaktadır. Umar'a göre Veliefendi'nin 2 km kuzeybatısında yer alan bu alan, 1960'larda Haznedar Çiftliği olarak anılmaktaydı. Alexiad'da geçen derenin adı ise Haznedar deresidir. Zeytinburnu'nda *Litros yolu* olarak geçen cadde buradan denize ulaşan akarsuyun bulunduğu yerdir.⁶⁵

Bu veriler ışığında Aretas'ın, Alexiad'da belirtildiği gibi bir yönü denize, diğeri yönü ise İstanbul kara surlarına uzanan tepenin bulunduğu Zeytinburnu'nun kuzeyinde, Davutpaşa civarında yer aldığı sonucuna ulaşılır.

60 Başgelen, 2008, 7.

61 Sewter'dan aktaran Umar; Anna Komnena, 1996, 83.

62 Anna Komnena, 1996, 83.

63 Janin, 1964, 138.

64 Eyice, 1993, 299-300.

65 Umar, 1993, 98.

Hieron

Hieron'un günümüzdeki yeri kesin olarak belirlenememiştir. Avrupa yakasında tarihi yarımada ve Boğaziçi'nin her iki kıyısında da aynı adı taşıyan birçok yerleşme bulunmaktadır. Hieron, Alexiad'da şöyle kaydedilmiştir:

Frank Kontları imparator Aleksios'a bağlılıklarını bildirmek için geldiklerinde Keltler, “başkente vardıkları zaman İmparatorun buyruğu gereğince, birliklerini Kosmidion Manastırı [günümüzde Eyüp semti] yakınında konaklattılar ve Hieron'a kadar olan araziye işgal ettiler.”⁶⁶

Alexiad'ın Dawes tarafından hazırlanan İngilizce basımında konuyla ilgili bölümde, orduların Kosmidion Manastırı'nın ardından işgal alanını hemen Hieron'a kadar genişlettiği yazılıdır.⁶⁷

Alexiad'ın Türkçe çevirisinde Umar, Anadolu yakasında Boğaz kıyısındaki Hieron (Anadolu Kavağı) ve Hieria'nın (Fenerbahçe) bilindiğini, Rumeli yakasındaki Hieron'u belirleyemediğini⁶⁸ eklemiştir. Ancak Boğaziçi'nde her iki yakada Hieron adını taşıyan iki adet yerleşim olduğu Dionysios Byzantios tarafından kaydedilmiştir. (*Harita 5*) Avrupa yakasındaki Hieron günümüzde Rumelikavağı olarak bilinmektedir:

“Asya Hieron'u tam karşısında yer alır. İason'un 12 tanrıya burada kurban sunduğu söylenmektedir. Hieron'lar Karadeniz'in girişinde yer alan küçük yerleşim yerleridir.”⁶⁹

Asya yakasındaki Hieron'un, İÖ 220 dolaylarında Boğaziçi'nin Asya yakasında Pontus (Karadeniz) çıkışında bir ticaret merkezi niteliğinde olduğu Polybius tarafından kaydedilmiştir.⁷⁰ (*Harita 6*) Prokopius ise Hieron'un konumuna ilişkin “*Günümüzde Hieron adını taşıyan yerin yakınında Mokhadion adlı bir burun vardır.*”⁷¹ cümlesiyle bilgi vermiştir. İmparator İustinianos'un burada bir tapınak yaptırdığını da yazmıştır.

Alexiad'da geçen Hieron'un, Kosmidion Manastırı'nın yakınlarındaki bir “kutsal alan” olan Mokhadion Burnu olduğu kabul edilebilir. Ancak Hieron'un Avrupa ve Asya kıyılarındaki Rumelikavağı ve Anadolukavağı olabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır. Mokhadion Burnu günümüzde Kumkapı olarak adlandırılmaktadır. Alexiad'da geçen Hieron'un ise Kosmidion Manastırı'nın bulunduğu kıyıda veya iç bölgelerde yer alan başka bir Hieron'a işaret etmesi diğer bir olasılıktır.

66 Anna Komnena, 1996, 319.

67 Anna Comnena, 2000, 187.

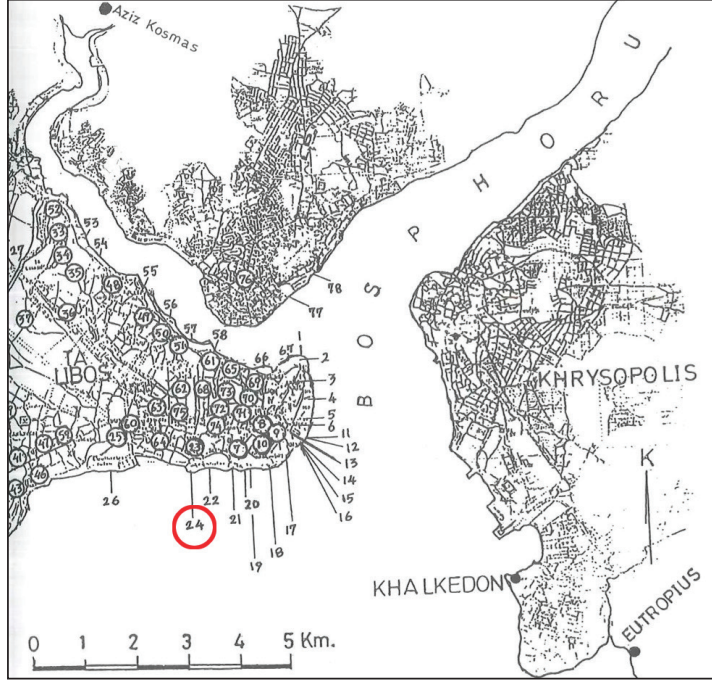
68 Anna Komnena, 1996, 319.

69 Dionysios Byzantios, 2010, 69.

70 Polybius, 2012, 318, 323.

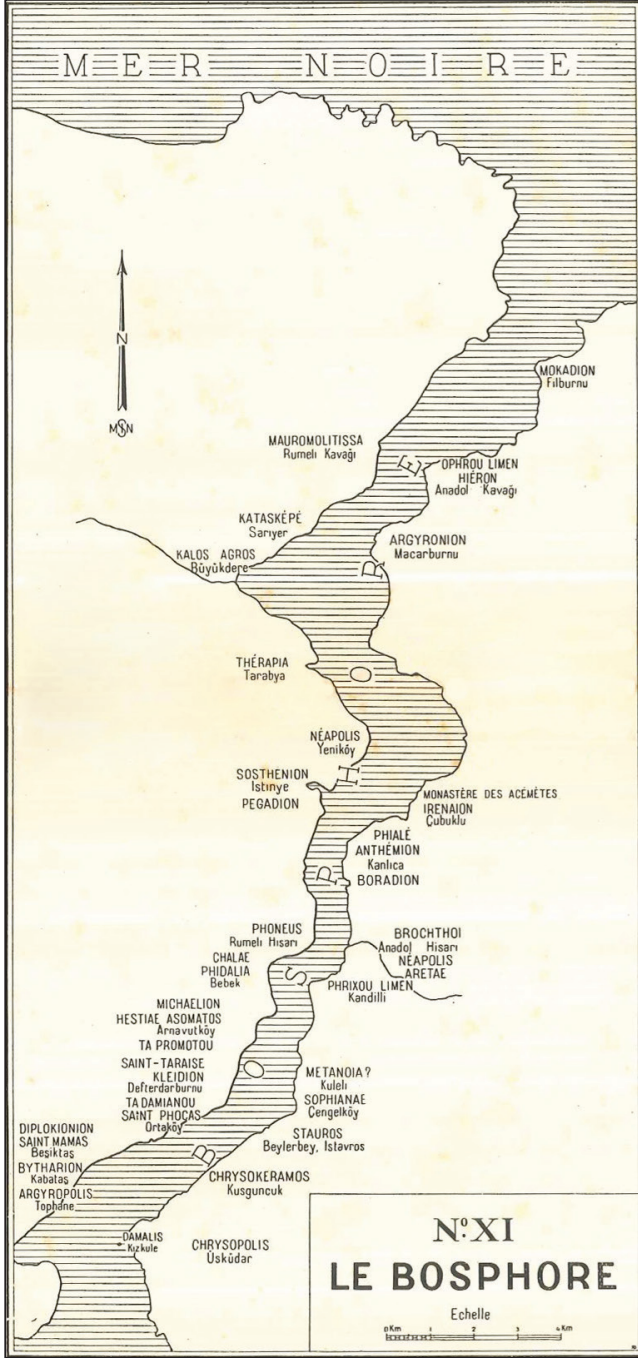
71 Procopius, 1994, 38.

Harita 5:
Tarihi Yarımada'da
yer alan Mokhios
(Hieron) Burnu,
24 no ile
gösterilmiştir.
(Düzgüner, 2004, 13.)

Sonuç

Anna Komnena'nın Alexiad adlı yapıtında Bizans Devri'ne ait yerleşmelerin günümüzdeki yerlerinin araştırılmaya çalışıldığı makalemizde, veriler ışığında tarihsel kaynaklarda adı geçen, günümüzde ise üzerinde çağdaş kent yapısının yer aldığı çoğu yerleşmeye ilişkin sınırlı bağlantılar kurulabilmiştir. Makalede irdelenen surdışı yerleşmelerin çoğu yakın tarihli araştırmalara konu edilmemiştir. Bunun nedeni bu bölgedeki hızlı kentleşmenin, kalıntıları yok edecek boyutta olmasıdır. Ancak yine de bazı yerleşmelerin halen yapı kalıntılarına sahip olması, konumlarının belirlenebilmesini sağlamıştır. 20. yüzyılın başlarına ulaşan kalıntılara sahip olan ve tarihsel kaynaklarla varlığı desteklenen Hebdomon (Bakırköy), Khoirobakkhoi (Çatalca) ve Athyra (Büyükçekmece) kolaylıkla ayırt edilebilen örneklerdir. Günümüzde Küçükçekmece olarak adlandırılan Bathys Rhyax veya Bathonea ise yüzey araştırmaları ve kazı çalışmaları sonucunda ortaya çıkan yapılarıyla birlikte önem taşıyan bir yerleşmedir. Küçükçekmece ve çevresi sistemli kazı çalışmalarının yapılabilmesiyle surdışı yerleşmelere ilişkin somut verilerin alınabildiği yegane alandır. Dekatos (Yeşilköy) ise kalıntıların yokluğuna karşın tarihsel kaynaklardaki kayıtlarla yeri kanıtlanabilen bir yerleşmedir. 'Onuncu' anlamına gelen Dekatos'un konumu, yakınındaki yerleşme olan, 'Yedinci' anlamına gelen Hebdomon ile bağlantı kurularak belirlenebilmiştir. Skiza, Geranion, Aretas, Hieron gibi yerleşmelerde ise modern kent kuruluşu nedeniyle olası tarihsel yapı kalıntıları yok olmuştur. Bunun yanında tarihsel kaynaklarda bu yerleşmelere ait bilgilerin açık olmaması nedeniyle günümüzdeki konumları kesin olarak belirlenememiştir.

Harita 6:

İstanbul Boğaziçi'nde Bizans Devri yerleşmelerini gösteren harita.

(Janin, 1964.)

KAYNAKÇA

- Acara, M. (1998), Bizans Ortodoks Kilisesinde Litürji ve Litürjik Eserler. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 15/1, 183-201.
- Åhfeldt, J. (2013), Digital Atlas Of The Roman Empire, <http://imperium.ahfeldt.se/places/22281.html>, Erişim: 14.03.2017.
- Aksel, A. (1993), Küçükçekmece, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 5, 156. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Anna Comnena, (2000), *Alexiad*, E.A.S. Dawes (Çev.), Cambridge, Ontario: In Parentheses Publications, Byzantine Series.
- Anna Komnena, (1996), *Alexiad: Malazgirt'in Sonrası*, B. Umar (Çev.), İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Aydingün, Ş. (2013), Küçükçekmece Gölü Havzası (Bathonea?) Kazıları (2009-2012), [Elektronik Sürüm], İstanbul Araştırmaları Yıllığı, 2.
- Aydingün, Ş. (2015), Bathonea: Discovering a Lost City Where Europe Meets Asia, *World Archaeology*, 73, 26-31, Erişim: 08.06.2017.
- Aydingün, Ş. (2017a), İstanbul Tarihöncesi Araştırmalarının 2007-2015 Yılları Arasındaki Sonuçları. C. Keskin (Ed.), *34. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1, 369-390, Edirne: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü.
- Aydingün, Ş. (2017b), Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) Kazıları İlk Beş Yıllık Değerlendirme, A. Özme (Ed.), *38. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1, 371-388, Edirne: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü.
- Aydingün, Ş. - Bilgili, A. E. (2015), İstanbul Tarih Öncesi Arkeolojik Yüzeysel Araştırmaları ve Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) Kazılarının İstanbul'a Katkısı, C. Yılmaz (Ed.), *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, İstanbul: İBB Kültür A.Ş.
- Aydingün, Ş. - Gülüdoğan, E. (2010), 2008 Yılı İstanbul Tarih Öncesi Çağlar Yüzeysel Araştırması, H. Dönmez, C. Keskin (Ed.), *27. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 3, 273-288, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü.
- Başgelen, N. (2008), *Tarihte Yeşilköy*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Bible Hub, Dekatos, <http://biblehub.com/greek/1182.htm>, Erişim: 10.06.2017.
- Demangel, R. (1945), *Contribution a la Topographie de L'Hebdomon*, E. de Boccard (Ed.), Paris: Recherches Françaises en Turquie.

- Demirkent, I. (2006), *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1180-1195)*, F. Başar, B. Demiriş (Ed.), İstanbul: Dünya Kitapları.
- Dionysios Byzantios, (2008), *Boğaziçi'nde Bir Gezinti (Anaplous Bosporou)*, M. F. Yavuz (Çev.), İstanbul: YKY.
- Dirimtekin, F. (1963), Çatalca Surları, *Ayasofya Müzesi Yıllığı*, V, İstanbul: İstanbul Matbaası.
- Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, (1993a), *Bakırköy*, 1, 555-557. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, (1993b), *Büyükçekmece*, 2, 355-356. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Düzgüner, F. (2004), *Iustinianus Dönemi'nde İstanbul'da Yapılar: Procopius, Birinci Kitap (Analiz)*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Encyclopædia Britannica, Anna Comnena, [https:// global.britannica. com/ biography/Anna- Comnena](https://global.britannica.com/biography/Anna-Comnena), Erişim: 28.12.2016.
- Eyice, S. (1978), Tarihde Küçükçekmece. *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 6-7, 61-62.
- Eyice, S. (1993), Aretas Sarayı, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 1, 299-300. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Eyice, S. (2007), *Bizans Devrinde Boğaziçi*, İstanbul: Yeditepe.
- Glück, H. (1920), *Das Hebdomon von Konstantinopel*, Wien: Druck und Verlag der Österr Staatsdruckerei.
- Graauw, de A. (2014), Ancient Ports and Harbours, 1, <http://www.ancientportsantiques.com/the-catalogue/>, Erişim: 20.12.2015.
- Hendy, M. F. (1985), *Studies in the Byzantine Monetary Economy c. 300-1450*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Janin, R. (1964), *Constantinople Byzantine: Développement urbain et répertoire topographique*, Paris: Institut français d'études byzantines.
- Kongaz, G. (2011), Hebdomon Sarayı, İstanbul'daki Bizans Sarayları, G. Baran Çelik (Ed.), İstanbul: İstanbul Arkeoloji Müzeleri.
- Konstam, A. (2015), *Byzantine Warship vs Arab Warship: 7th-11th Centuries*, London: Bloomsbury.

- Lauxterman, M. (2003), Byzantine Poetry and the Paradox of Basil II's Reign, P. Magdalino (Ed.), *Byzantium in the Year 1000*, 199-216, Leiden, Boston: Brill.
- Malalas, J. (1986), *The Chronicle of John Malalas*, E. Jeffreys, M. Jeffreys, R. Scott, (Çev.), Melbourne: Australian Assoc. for Byzantine Studies.
- Mango, C. (1991), Hebdomon, *Oxford Dictionary of Byzantium*, 2, 907, Oxford: Oxford University Press.
- Niketas Khoniates (1995), *Historia*, F. Işıltan (Çev.), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Ogan, A. - Mansel, A. M. (1942), Rhegion – Küçükçekmece Hafriyatı: 1940-1941 Çalışmalarına Ait İlk Rapor. *Bellekten*, VI / 21-22, 1-18.
- Oikonomides, N. (2002), The Role of Byzantine State in the Economy, *The Economic History of Byzantium: From the Seventh Through the Fifteenth Century*, A.E. Laiou (Ed.), Washington: Dumbarton Oaks.
- Philippides, M. - Hanak, W. (2011), *The Siege and the Fall of Constantinople in 1453*, Farnham: Ashgate.
- Polybius (2012), *The Histories of Polybius*, E.S. Shuckburgh (Ed.), Cambridge: Cambridge University Press.
- Procopius (1994), İstanbul'da *Iustinianus* Döneminde Yapılar, E. Özbayoğlu (Çev.), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Sayar, M. H. (2013), Güneydoğu Trakya Yüzey Araştırmaları, 30. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1, 69-72. A. Özme (Ed.), Çorum: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü.
- Schefer, Ch. (Ed.). (2000), *Bertrandon de la Broquiére'in Denizaşırı Seyahati*, İ. Arda (Çev.), İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Tekin, O. (Aralık 2009), Küçükçekmece Gölü (Rhegion) Kıyısındaki Byzantionlular ve Bir Hekatostys: Bathonea, *Toplumsal Tarih*, 90-93.
- Tuna, T. (2000), *Hebdomon'dan Bakırköy'e*, İstanbul: Bakırköy Belediyesi Yayınları.
- Umar, B. (1993), *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi
Sanat Tarihi Dergisi
Cilt: XXVI, Sayı: 2 Ekim 2017

Ege University, Faculty of Letters
Journal of Art History
Volume: XXVI, Issue: 2 October 2017

Basım Yeri | **Place of Publication**

Ege Üniversitesi Basımevi, Bornova, İzmir. | *Ege University Printing House, Bornova, İzmir, Turkey.*

Basım Tarihi | **Date of Publication**

30.10.2017

İnternet Sayfası (Açık Erisim)

Internet Page (Open Access)

DergiPark
AKADEMİK

<http://dergipark.gov.tr/std>

Sanat Tarihi Dergisi hakemli, bilimsel bir dergidir; Nisan ve Ekim aylarında olmak üzere yılda iki kez yayımlanır.

Journal of Art History is a peer-reviewed, scholarly, periodical journal published biannually, in April and October.